

PLUTARKHOS'UN *EVLİLİĞİN İLKELERİ* ESERİNDE EVLİLİK VE KADIN

Ayşen SİNA*

ORCID: 0000-0002-5301-5973

Makale Bilgisi

Başvuru: 27 Temmuz 2018

Kabul: 26 Eylül 2018

Article Info

Received: July 27, 2018

Accepted: September 26, 2018

Öz

Plutarkhos'un "Gelin ve Güveye Öğütler" eseri felsefi bir evliliğin yaratılması konusunda Giriş ve kırk sekiz kısa bölümden oluşan bilgelikle dolu bir mektup şeklinde yazılmıştır. Yazarın kendi çağından önceki Yunan ve Latin edebiyatına ait alıntılar ve göndermelerle oluşturduğu metninden evliliğe bakışını aydınlatmak mümkündür. Plutarkhos'un, eğitilmiş kadının erkeğe eşit olabileceğini savunan Platoncu düşünceyi benimsediği, kadını geleneksel klasik ideal ile birleştirdiği ve kendine özgü ideal bir evli kadın portresi yarattığı söylenebilir. Bu portreyi Antik Yunan ve Roma dünyasının ünlü erkek ve kadınlarına dair karşılaştırmalar ve alıntılarla zenginleştirmiştir. Büyük bir özenle kadın ile erkek arasındaki sevgiyi savunması, evliliği karı kocanın işbirliğine dayalı bir kurum olarak görmesi nedeniyle yazarı, kadın karşıtı olarak göstermek pek mümkün değildir. Bununla birlikte onun ideal kadını zeki, eğitilmiş, bilge, ama aynı zamanda mütevazı ve

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, sina@humanity.ankara.edu.tr

itaatkârdır, erkeğin üstünlüğünü kabul eder. O, evlilik sevgisi ve eğitime, özellikle kadınların eğitimine verdiği büyük önemi vurgulaması bakımından benzersiz bir yazardır. Bu çalışmanın amacı çevirisi de verilen “Gelin ve Güveye Öğütler” eseri esas alınarak, Plutarkhos’un eğitilmiş kadınların evlilik hayatında, başta ahlaki ve entelektüel yetenekleri olmak üzere açıkça veya dolaylı olarak kendilerini nasıl ifade etmeleri gerektiğine ilişkin görüşleri incelenecektir. Bunun yanı sıra, kadınların savunucusu yazarın açık ifadeleri ile örtük mesajları arasında bir uyum olup olmadığı tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Plutarkhos, Evlilik, Kadın, Karı-Koca İlişkileri

Abstract

Marriage And Women in Plutarch’s Coniugalia Praecepta

Plutarch’s Advice to the Bride and Groom was written in a form of a letter composed of an introduction and forty eight short chapters, and is full of wisdom about the creation of a philosophical marriage. It is possible to highlight the perspective of the author for marriage through the text comprised of several excerpts and references from the Greek and Latin literature before his age. It can be stated that Plutarch adopted the Platonic idea that the educated woman could be equal to man, combined woman with traditional and classic ideal and created a portrait of an original and ideal married woman. He enriched this portrait with comparisons and quotations of the famous men and women in Ancient Greek and Roman world. It is not possible to show the author as a misogynist since he meticulously defended love between women and men, and thought of marriage as an institution based on a cooperation between husband and wife. However, his ideal woman accepts the superiority of man although she is smart and educated as well as being humble and obedient. He is a unique writer as he emphasizes the importance of marriage, love and education, especially the great importance of female education. In this study, depending on the book named Advice to the Bride and Groom, of which a translation is given as well, Plutarch’s ideas about how the educated women should express themselves directly and indirectly in marriage life, especially on their moral and intellectual skills, are to be examined. Furthermore, we are to detect whether there is a harmony between the open expressions of the author, who is the defender of women, and his implicit messages or not.

Keywords: Plutarch, Marriage, Woman, Relationships of Husband and Wife

Antik Yunan ve Roma uygarlığında evlilik uygulamasının farklı bölge ve toplumsal katmanlara göre yaygınlığını ve uygulamasını araştırmak kaynak yetersizliği nedeniyle son derece zordur. Bununla birlikte günümüze gelen kısıtlı belgelerden evlilik, karı koca ilişkileri ve bunlara atfedilen ahlaki değerleri saptamak mümkündür. Ailenin otoritesi, uyguladığı kurallar ve benimsenen geleneksel değerlere ilişkin özel bir anlaşma olan evlilik kurumu gerek Antik Yunan ve gerekse de Roma'da kamu güçlerinin denetimi ve araya girmesini gerektirmekteydi. Bu durum her ne kadar Atina'da evliliğin yasal tanımı belirsiz olsa da Antik Yunan'da baba tarafından üstlenilmiş vesayetini kocaya aktarılması ve kadının fiili olarak kocasına verilmesi temeline dayanmaktaydı.¹ Bu çerçeveden bakıldığında evlilik, "oikos"un sürekliliğini sağlamaya yönelik bir uygulamaydı ve biri kızın babası, diğeri gelecekteki koca, yani iki aile reisi arasında yapılan bir sözleşmeydi. Doğal olarak bu evlilik sözleşmesinin siyasal ve toplumsal örgütlenmeyle bir ilişkisi yoktu. Evliliğin kökeninde tarafların niyetine bağlı, bir törenle belirlenen ve bir yasal akdi olmamakla birlikte haklara bağlı etkiler doğuran bir fiili durum olduğu açıktır.² Bu durum Roma'da da aynı idi. Roma toplumunda evlenme, birlikte yaşamak ve çocuk dünyaya getirmek amacıyla onurlu bir eylemdi.³ Antik Yunan'da kamu alanı içinde yer almaya başlayan evlilik böylece ailenin dar sınırlarını göreceli olarak aşar ve ailenin evlilik ile ilgili otoritesi kamusal olarak onaylanır. Bundan böyle özel bir evlilik sözleşmeyle (*enguesis*) ile kamu kurumları arasında aracı işlevine sahip dinsel törenlere başvurulur. Hellenistik Dönem'de kadın, *diodokhos*ların saray toplumunun etkisi altında toplum içinde yer edinmiştir. Bunun sonucu olarak her iki cinsin bir arada bulunma şekli ve kadının eğitim-öğretim alma hakkının artmaya başlamasıyla, evlilik kamu kurumuna evrilir. Bundan sonra evlilik kurumundaki ailelerin otoritesi yerini kamu otoritesine bırakır. Geçirdiği değişiklikler de göz önüne alındığında aslında evlilik, mal varlığının ailenin diğer üyeleri ya da dostların çocuklarına değil de kendi soyuna aktarılması amacı taşımaktaydı.

Değişen siyasi koşullarla kent devletinin önemini yitirmesi sonucunda yurttaş erkeğin konumu da yavaş yavaş siyasal önemini kaybetmeye başlar. Bu durum babasının evlilik konusundaki müdahalesinin önemsizleşmesi, beraberinde kadının ekonomik ve hukuki bağımsızlığının artmasına yarar. Kadının iradesinin önem kazanması, evliliği iki eş tarafından istenen ve kabul

¹ Susan Blundell, *Women Ancient Greece* (MA Cambridge: Harvard University Press, 1995), 122.

² Susan Patterson 1991:48-9. "Marriage and the Married Woman in Athenian Law" *Women's History and Ancient History*, Ed. S.B. Pomeroy (University of North Carolina Press, 1991), 48-72.

³ J.A. Crook, *Law and Life of Rome 90 B.C.-A.D.212* (Ithaca NY: Cornell University Press, 1984), 99.

edilen bir sözleşme haline getirir.⁴ MS I ve II. yüzyıllarda, “bilge, evlenecek ve çocukları olacaktır” ifadesiyle en başından beri evlilik yanlısı olduğunu söyleyen Stoacı yazarların metinlerinden hareketle eşler arasındaki evlilik ilişkisine dair bir model gelişmiştir.⁵ Evlilik, sayesinde bir kişinin kendi özgül yaşamının herkes için değer kazandığı o görevlerden biridir. Kurumsal biçimler ya da geleneksel yapılara bakmaksızın karı ile koca arasındaki ortak yaşam biçimi, tarzı ve beraberliğin yürütülmesini en iyi örnekleyen Plutarkhos ve onun *Ethica (Moralia)* içinde yer alan üst başlığı *Evliliğin İlkeleri* (Yun. *Gamika Parangelmata*, Lat. *Coniugalia Praecepta*) ve alt başlığı *Plutarkhos’tan Pollianos ve Eurydike’ye Öğütler*, tanınan adıyla *Gelin ve Güveye Öğütler* adlı metnidir.

Plutarkhos’un kadınlar hakkındaki görüşlerine geçmeden önce, klasik geleneğe hızlıca göz atmak yerinde olacaktır. Hesiodos’un “Zeus yarattı baş belası olarak kadınlar soyunu ölümlü insanlara”⁶ dizelerine yansıyan klasik kadın düşmanlığı (misogyny) ve Simonides’in ünlü yedinci fragmanı “Zeus’un yarattığı en büyük kötülük budur: kadın!”⁷ ifadeleri Antik Yunan’da doğanın erkeklerin yüksek varlıklarına karşı tehdit oluşturduğunu ve kadının doğanın en güçlü temsilcisi varsayıldığına işaret etmektedir. Sokrates kadının erkekle aynı yaradılış özelliklerini taşıdığını, aynı erdemlere (*arete*) sahip olduğunu, yani kadın ile erkek arasında erdemleri bakımından bir fark olmadığını söyler.⁸ Buna göre bir kadının erdemli, güçlü veya sağlıklı olduğunu söylemek ile bir erkeğin güçlü, erdemli ve sağlıklı olduğunu söylemek arasında bir fark yoktur. Kadının güçlülüğünü tanımlayan şey erkeğin de güçlülüğünü tanımlamaktadır. Böylesi bir yaklaşım kadının güçlülüğünün erkeğin güçlülüğünden daha az olduğuna ilişkin bir düşüncenin öne sürülmesinde engel teşkil eder. Bu durumu genellediğimizde, kullanılan kavramlar arasında cinsiyet farklılığı olduğunu söylemek pek de mümkün olmaz. O halde, erdemli olan bir kadının, aynı vasıflara sahip erdemli olan bir erkekle aynı işleri görebileceği de pekâlâ söylenebilir. Hem Eski (MÖ 487/6) ve Yeni Komedyâ (MÖ 330-250) dönemlerinde hem de Helenistik felsefede

⁴ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*. çev. H. Uğur Tanrıöver (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 354-6.

⁵ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. C. Şentuna. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 7.I.121.

⁶ Hesiodos. *Theogonia. Şurada: Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. çev. S.Eyüboğlu - A. Erhat. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977), 590-612.

⁷ R. M. Frazer, “Three Notes on Semonides 7”. *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 29, Fasc. 2 (1976):181-184.

⁸ Ksenophon. *Şölen ve Sokrates’in Savunması*, çev. H. Örs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1962), 2.9; Platon, “Menon”*Diyaloglar*. çev. T. Aktürel (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 72A-73C.

kadının durumu karışıktır. Özellikle tragedya ve felsefe yazarlarının kadınlara bakış açısının az da olsa çelişkili olması ve farklı yorumlara açık bulunmasından dolayı değerlendirmek güçtür. Örneğin Euripides'in "*Lanet size! Benimle alay edilse de kadınları aşağılamaktan hiç vazgeçmeyeceğim. Çünkü onlar her zaman baştan aşağı kötüler. Onların eğitilmiş olmaları yönünde bir şey yapmayanlar, izin versinler de gelecekte onları da aşağılayayım*" ifadesindeki gibi, kadın kahramanları konuşmacının karakterine göre şekillenmiştir.⁹ Platon ise *Devlet* ve *Yasalar* başlıklı eserlerinde döneminin kadınlara bakışında birtakım farklılıklar sergilemektedir. Örneğin *Devlet*'te "*Onlara daha zayıf, erkeklere de daha güçlüymiş gibi davranmamız dışında her işte ortak olacaklardır*"¹⁰ derken özel aile kavramını gündeme getirdiği *Yasalar*'da kadınlar ortak bir eş değil, kendi çocukları ve aileleri olan şahsi eşler haline gelirler (804e-806c).¹¹ Ailenin toplumun temelini oluşturan temel bir unsur olarak ortaya çıkmasına karşın, kadınlar geleneksel rolleri içinde tanımlanmaz ve bu çerçevede erkekler ile aynı eğitimi almalarının önünde herhangi bir engel olmadığı ileri sürülür. "*Benim yaşamda erkekler için söylenen şeyler aynen kızlar için de öngörülüyor: yani kızları da aynı şekilde eğitmeli; "binicilik ve jimnastik erkeklere yakışır, kadınlara ise iç yakışmaz"* sözünden hiç korkmadan bunu söylüyorum". Sonuçta kadının eğitim alması ve toplumda görünür hâle gelmesi, o kent devletinin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak alması gereken eğitimin eril mantıktan beslenmesi gerekmektedir.

Bu noktada çalışma, söz konusu metne dayanarak antik dönemde evliliğin karakteri ve taşıdığı değerleri ile evlilik ilkeleri bakımından karı koca yaşantısında kadınlardan beklenen ahlaki davranış ve tutumlara odaklanacaktır. Eski Yunan köklerinin derinliği ve ondan çok daha büyük kozmopolit Roma dünyasının yaşantısına tanıklık eden Plutarkhos hem Yunan hem de Romalı kitlelere hitap etme yeteneğine sahip bir filozoftur.¹² Varlıklı bir aileden gelmiş olması eğitimi eski dönemlerin kültür merkezi Atina'da tamamlamasına ve de gelenek olduğu üzere ülkesine hizmet etmesine olanak sağlamıştır. İlk gençlik yıllarında Akademia'nın başında bulunan Peripatetik (gezimci) filozof Ammonios'un okulunda felsefe eğitimi görmek için

⁹ Euripides, "Hippolytus" *Children of Heracles. Hippolytus. Andromache.Hecuba*, D.Kovacs (ed.), Vol. XII.(Cambridge- London: Harvard University Press, 1999), 616 vd.

¹⁰ Platon, *Devlet*. çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 451c vd.

¹¹ Platon. *Yasalar*. çev. C. Şentuna- S. Babür (İstanbul: Kabcacı Yayınevi,1998), 804e-806c.

¹² Tam adı Lucius Mestrius Plutarkhos olan yazar, imparator Claudius yönetimi sırasında, Yunan anakarasının merkezinde bulunan, Boiotia'nın kuzeyindeki Khaironeia'da MS 50 yılından önce doğmuştur. Başta Yunan ve Romalı olmak üzere birçok önemli şahsiyetin yaşamöykülerini yazmış olmasına karşın kendi yaşamöyküsü olmayan yazarın yaşamı hakkındaki bilgiler yine kendi çalışmalarındaki göndermelerinden çıkarılabilmektedir.

Atina'da bulunmuştur.¹³ Platon'un düşüncelerini ve felsefesini bu kişi sayesinde benimseyip özümsemiş görünen Plutarkhos, büyük filozofun felsefesi üzerine yazdığı *Platon Üzerine Düşünceler* başlıklı çalışmalarıyla bir Platoncu olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁴

Plutarkhos'un evlilik ve kadınlar hakkındaki görüşleri ise bir yandan arkasındaki uzun Yunan geleneği diğer yandan entelektüel çevresinin görüşlerinin, yaşadığı dönemde Roma'da ve kendi yurdundaki toplumsal gerçeklerin, ama esas olarak Stoacılığın geçerli olan temel öğretilerinin biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Yazar kadınlara bakışında öncüllerinden daha yüksek bir görüşe sahipti ve yine onlara karşı Stoacılar gibi daha hassas bir tutum sergilemiştir. Kadınlar erkeklerden daha aşağı statüdedirler, ancak bu durumu kabul ettikleri zaman, ahlaki güç açısından erkeklere eşit sayılabilirler. Yazarın görüşüne göre, kadınlar cinsiyet kurallarını ihlal etmedikçe ve erkeklere ayrılan ayrıcalıkları elde etmek için çabalamadıkça ahlaki olarak erkeklerle eşit duruma gelirler.

Evlilik ya da evli yaşama, biçimsel açıdan ikili bir ilişki olup taşıdığı değer açısından evrensel bir ilişki ve son olarak da duygusal yoğunluk açısından kendine özgü bir ilişki olarak değerlendirilebilir. Evliliğin sahip olunacak bir soy ve paylaşılacak bir yaşam olarak iki amacı olduğu düşünülse de asıl önemli olan şeyin birliktelik olduğu, hatta hiçbir şeyin evlilikten daha arzu edilebilir (*prospilesteron*) olmadığı ileri sürülebilir. Buna göre gelecek nesillerin oluşması için öncelikle erkekle dışının zorunlu bir araya gelmesi, soyun eğitimini sağlayabilmesi için bu birleşmenin düzenli bir ilişki şeklinde sürdürülmesi gereği ve bunun yanı sıra ikili yaşamın gerektirdiği hizmet ve yükümlülüklerle beraber bu koşulların getireceği kolaylık ve güzellikler ve kent devletinin temel ögesi olarak ailenin oluşturulması işlevini sağlamaktaydı. Ayrıca evliliğin insanın ikili doğasıyla evliliğe yatkın (*sunduastikoi*) olduğunun kabul edilmesiyle doğa yalnızca evliliğe yol açmakla kalmaz, ayrıca bu eğilim aracılığıyla bireyleri evliliğe yönlendirir.¹⁵

Evliliğin ilk günlerinden başlayarak kronolojik olarak düzenlenen *Gelin ve Güveye Öğütler* başlıklı eserde yazar, ilk başlardaki zor günler olan aşkın alevlenmeye başladığı zamandan evliliğin düzene girdiği döneme kadar evlilik ilişkilerinin evrimini izler. Bu konuda Plutarkhos kadar ayrıntılı bilgiler veren başka Yunanlı yazar yoktur. En ince ayrıntısına kadar yeni

¹³ Plutarkhos, *Themistokles: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. (London- New York: Harvard University Press, 1959),32.

¹⁴ Plutarkhos, *Moralia*. Vol. II. Superstition/with an English translation by Frank Cole Babbitt. (Cambridge MA: Harvard University Press, 2014), 999c-1011f.

¹⁵ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, 407-9.

gelinin yaşayabileceği kötü deneyimlerden doğacak tehlikelere değinir ve bu konuda bir kez arı soktu diye bal toplamaktan vazgeçenler gibi davranmamak gerektiğini öğütler.¹⁶ Bununla birlikte evliliğin ilk zamanlarında hissedilen büyük hazzın hızlıca yok olabileceğini, oysa aşkın canlılığının karı kocanın karakterine ve aklın kontrolüne geçmesi gerektiğini vurgular.¹⁷

Yazar, evlilik yaşamı süresince cinsel ilişkilerde karı kocanın dostluğu için yararlı olabilecek şeylerin de devreye sokulması konusunda çekinmemek gerektiğini özellikle vurgular. Arkadaşlık, çocuk ve yüksek ahlak sağladığı için heteroseksüel cinsel sevginin diğer cinsel ilişki türlerinden daha üstün olduğunu söyler.¹⁸ Bu tercih, yazarın yaşadığı dönemin karakteristik bir örneğidir. Aphrodite'nin iki yaratılış öyküsü vardır. İlki Zeus ile Dione'nin heteroseksüel ilişkisinden alelaide, yani cinsel edimlerin üstün geldiği aşkı temsil eden yaratılış ile Uranos'un denize dökülen tohumlarından soylu, saf göksel, yani bu türden ilişkilerin tamamen yok olmasa bile en azından gizlendiği yaratılışı.¹⁹ Platon'a göre, göksel Aphrodite, entelektüel bir eser yaratan iki erkek arasındaki manevi sevgiye başkanlık ederken, alelaide tanrıça, çocukların doğumuyla sonuçlanan heteroseksüel ilişkiyle ilgiliydi.²⁰ Plutarkhos'un zamanında göksel Aphrodite evcilleştirilmiş ve evlilik tanrıçası haline gelmiştir. Nitekim yazar, Pheidias'ın, bir ayağıyla kaplumbağanın üzerine basan Aphrodite heykelini kadınları evde tutmanın ve sessiz kalmalarının bir sembolü haline dönüştürmüştür. Oysa kaplumbağa, denizden doğan göksel tanrıçanın özniteliklerinden biridir. Aphrodite'nin Helenistik Dönem'deki bu dönüşümü, bir eşin şimdi kocasının ruhsal bir ortağı olduğunu düşünebildiğini ve ikisinin de yalnızca insan çocukları değil, aynı zamanda ruhsal yavruları da üretebildiğini göstermektedir.²¹ Evlilik durumunda cinsel hazların ve bunların kullanılması erkeğe, kadını, diğer kişileri, mülkünü ve haneyi yönetme gücünü veren statüye ait ilişkiden hareketle gerçekleşir, temel sorun bu gücü ılımlı kılmaktır. Söz konusu metinde adları geçen kişileri iyi bilen daha geniş bir izleyici kitlesi için yazan Plutarkhos, modern bir okuyucuyu bile içine çeken samimi cinsel meseleleri tartışırken son derece dürüsttür. Böylece özel konular kamuya açılır.

¹⁶ Plutarkhos, *Moralia*, 2. 138d-e.

¹⁷ Plutarkhos, *Moralia*, 4. 138f.

¹⁸ Plutarkhos, *Moralia*, 32.142d.

¹⁹ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, 214.

²⁰ Platon. *Şölen: Sevgi Üstüne*. çev. A. Erhat- S. Eyüboğlu. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1958), 181b-d.

²¹ Sarah Pomeroy, *Women in Hellenistic Egypt from Alexander to Cleopatra* (New York: Schocken Books, 1984), 32-4.

Plutarkhos, kocalardan kadınlara belli bir dereceye kadar hoşgörü göstermelerini de ister. Bu konuda Pers krallarının yasal eşleriyle yemek yerken kocalarının yanında oturduklarını ve onlarla birlikte yemek yediklerini, ancak eğlenmek ve âlem yapmak istedikleri zaman yasal eşlerini odalarına yalnız başına gönderip sonra şarkıcı kadınları ve cariyeleri çağırdıklarını söyler.²² Yasal eşlerin, kocalarının çapkınlıklarını ve sefahatlerini paylaşmayarak da doğrusunu yaptıklarını düşünür. Böylelikle nefesine hâkim olamayan ve ahlaksız bir adam özel hayatında bir cariye veya hizmetçi kıza karşı yanlış bir davranışta bulunursa, karılarının öfkeye kapılıp canları sıkılmamış olur. Yazar, erkeklerin sarhoş sohbetlerini ve ölçüsüz/taşkın davranışlarını başka kadınlarla paylaşmalarını, kendi yasal karılarına duydukları saygı olarak kabul ettiklerini dile getirir. Evlilikte cinsel etkinlik ölümle yaşamın sonsuz genişlikteki ufkunda yer alır. Böylece, evlilik, tüm cinsel etkinlikleri kendisine davet eder ve kendisinin dışında olanların tümünü de mahkûm eder. Evlilik ya da evli yaşama, biçimsel açıdan ikili bir ilişki olup taşıdığı değer açısından evrensel bir ilişkidir ve son olarak da duygusal yoğunluk açısından kendine özgü bir ilişki olarak değerlendirilebilir. Evlilikte davranış sanatının en temel hassasiyeti bireysel bağlanmadır.

Plutarkhos, söz konusu metinde karşılıklı sadakat ilkesini savunur, ancak bunu katı ve biçimsel olarak birbiriyle orantılı bir biçimde dile getirmez. Doğrudan kadının kocasına sadakat borcu olduğunu varsayarken koca için başka hazların peşinden koşmanın, belki sık rastlanan ama oldukça da küçük bir kabahat olduğunu ima eder. Bu sorun evli çift tarafından hak ve yükümlülükler göre değil de sevgi bağları dikkate alınarak çözülmelidir. Ancak yazar evlilikte sadakatin önemini ısrarla vurgulasa da, aynı zamanda erkeğin karısına bağlılığı ve kadının kocasına karşı ihtiyatlılığının bağdaşabileceği bir ortam oluşturur. Kocanın dışarıdaki zevkleri, evlilikte artık statüsüne bağlı üstünlüğünün bir sonucu olarak değil de kadının hem onurunu koruma hem de sevgisini kanıtlama amacıyla verdiği bir ödün aracılığıyla hoş gördüğü ölçüde sınırlaması gereken belli bir zayıflığının sonucu olacaktır.²³ Bu noktada yazarın kadınlar ve arılar arasındaki benzetmesi dikkat çekicidir. Her şeyden önce kocaların küçük zevkler uğruna eşlerinin acı çekmesine ve üzülmeye sebep olmaları insafsızlıktır (*adikon*).²⁴ Bundan dolayı da başka bir kadınla cinsel ilişkiye girmiş kişiye, bir arıcının sinirli ve saldırgan olduklarını bildiği arılara davrandığı gibi davranması gerektiğini hatırlatır. Bu noktada yazarın kadınlar ve arılar ile bal peteği benzetmesi kadının cinsel ilişkiden zevk almayı öğrenmesi gerekliliğine bir

²² Plutarkhos, *Moralia* 16.140a-b.

²³ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, 429.

²⁴ Plutarkhos, *Moralia*, 44.144c-d.

vurgudur. Nitekim Aphrodite'nin Eryks Dağı'ndaki tapınağında gösterilen altın bir bal peteğinin, Sicilya'ya kaçtığı sırada Daidolos tarafından tanrıçaya adak olarak sunulduğu söylenir.²⁵ İlişkinin devamlılığına yönelik bu ima, gelinin afrodizyak ayvayı/elmayı yemesiyle ilgili gelenekle aynıdır.

Plutarkhos'ta evlilik bağına özgün bir biçimde oluşturan şey ise Aphrodite'dir.²⁶ Tanrıçanın adından türeyen *aphrodisia* sözcüğü Aphrodite'nin işleri, edimleridir. *Aphrodisiaların* belli bir haz biçimi sağlayan eylemler, hareketler ve temaslardır. Platon'da *kheris aphrodisiayı* yani hazların kullanılmasında ülkenin yasa ve geleneklerine saygı duymak, tanrıları kızdırmamak ve doğanın isteğine boyun eğmek gerekliyse de kişinin boyun eğdiği ahlaki kurallara iyice belirlenmiş bir yasanın boyunduruğuna girmeyi sağlayacak olan şeyden son derece uzaktır.²⁷ Aşk tutkusu ve fiziksel şehvetin evlilikteki varlığıyla ilişkili olarak aşk tutkusunun tam tersi ama aynı derecede genel bir bakışla ilke devreye sokulur. Koca karısına metres muamelesi yapmamalı ve evlilikte bir âşıktan çok bir koca gibi davranmalıdır.²⁸ Evlilikte edepli olmaya ilişkin eski ilkenin, evlilik cinsel hazlar için tek yasal uzamı oluşturma eğilimi gösterdikçe daha da değer kazandığı görülür.

Diğer yandan evli bir erkeğin davranışlarındaki ölçülülük ilkesi eşine karşı görevlerini yerine getirmesine bağlıdır. Zevkine düşkün bir adamın kendisini güzelleştiren, zevk düşkünü ve edepsiz bir kadın yetiştirmesi, erdemli ve onur düşkünü bir adamın ise namuslu ve tertipli bir kadın yetiştirmesi bundandır.²⁹ Aphrodite ile Eros yalnızca evlilikte yer almalı, başka hiçbir yerde olmamalıdır. Bununla birlikte yazar, evlilik ilişkisinin sevgililer arası ilişkiden mutlaka farklı olması gerektiğini de vurgular. Cinsel sevgiden başlayıp basit bir fiziksel ilişkinin ötesine geçen Plutarkhos, koca, karısına çok yoğun cinsel hazlar öğretirse, onun bunu kötü yönde kullanabileceği ve sonradan verdiği için pişmanlık duyabileceği dersler verme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını belirtir. Yatak odası, bir koca için karısının disiplin veya ahlaksızlık okulu olduğu yönündeki” ilke³⁰ bazen hem kadın hem de kocaya verilen bir öğüttür. “Karısının yaşamasına yasak getirdiği zevkleri kendisi yaşayan bir adam, kendisinin teslim olduğu düşmanla karısının savaşmasını emreden adama benzer”.³¹ Yazar, disiplin veya ahlaksızlık okulu ilkesini sürdürerek, “bedene düşkün adam kendisini

²⁵ Robert Graves, *Yunan Mitleri*. çev. U. Akpur (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 85.

²⁶ Plutarkhos, *Moralia*, 38.143d.

²⁷ Platon, *Devlet*, V.451c.

²⁸ Plutarkhos, *Moralia*, 29.142a-c, 759e-f.

²⁹ Plutarkhos, *Moralia*, 17. 140c.

³⁰ Plutarkhos, *Moralia*, 47.145a.

³¹ Plutarkhos, *Moralia*, 47.144-145a.

güzelleştiren, zevk düşkünü ve edepsiz bir kadın yetiştirir, erdem ve onur düşkünü bir adam ise namuslu ve tertipli bir kadın yetiştirir ifadesiyle cinsel hazlar öğrenmenin olası tehlikelerini pekiştirmektedir.³²

Kirke'nin ilaçları yiyeceklere karıştırarak yaptığı büyü, Odysseus'un adamlarını domuza dönüştürür;³³ ancak ozan eşeğe dönüştürmekten söz etmez. Domuzların genellikle obur, eşeklerin ise şehvetli oldukları düşünülür. Homeros ve Plutarkhos, bir kadın bir adamı elde etmek istediğinde büyü yapmaya çalışsa da, ölçülü ve nefesine sahip olan erkek aslında kadın için daha çekici olduğunu açıkça ifade etmektedirler. Plutarkhos'un, Eurydike ile Kirke'yi benzetme nedeni Eurydike'nin de kocasını kendisine sadakatle bağlamak için büyük güçler kullanma potansiyeline sahip olduğunu hatırlatmak istemesindedir. Bununla birlikte sorun, evlilik bağı içinde karı koca arasındaki hak ve yükümlülükler göre değil de sevgi bağlarının durumuna göre çözümlenmelidir. Plutarkhos, "kadınları deli eden şeyin kocalarının parfümleri değil, diğer kadınlarla olan ilişkileri" olduğunu söyleyerek kocanın başka kadınlarla cinsel ilişkide bulunmamasını önerir. Hatta "küçük zevkler uğruna eşlerin acı çekmesine ve üzülmeye sebep olmanın adaletsizlik/insafsızlık (*adikon*)" olduğunu ifade eder. Yine de başka kadınlarla ilişkiye girmiş erkeğe, karısı söz konusu olduğunda, bir kadınla ilişkide bulunduktan sonra arılarına yaklaşmayan arıcı örneğine uymasını salık verir.

Evliliğin ikinci büyük amacı, her yönüyle paylaşılan ortak bir hayatın düzenlenmesine yarayan ölçülülüktür. Plutarkhos bu ilkeye, haz ilişkilerinin evlilik bağlantısıyla eklenmesinden daha incelikli ve daha karmaşık bir rol yükler. Bir yandan kocanın karısını ruhunu açtığı bir eşe dönüştürme zorunluluğu, ona karşı yalnızca yerine ve statüsüne değil, kişisel onuruna da hitap eden bir saygı duyulmasını gerektirir. Dolayısıyla *aphrodiaların* düzeni bu ilke dâhilinde bir iç sınırlandırma ilkesi edinmek durumundadır. Diğer yandan evlilik yaşamı mükemmel bir birliktelik oluşturmayı amaçlarsa, cinsel ilişki ve hazların, paylaşıldığı ve ortak olarak hissedildiği durumda karı koca arasında bir yakınlaşma yaratacağı gerçeğidir. Evlilikte ölçülülük için Plutarkhos, salt üreme edimini değil, öpme ve okşama gibi zevk veren basit davranışları da kapsamaya gereken edebe ve gize ilişkin bazı bilinen eski ilkeleri hatırlatır. "Kadınlar, kocaları onları lüks ve savurgan hayattan mahrum bırakınca öfkelenerek kavga ederler, ancak sağduyuyla ikna edilirlse bu şeylerden sessizce vazgeçerek itidal sahibi olurlar".³⁴ Yazar, Herodotos'un

³² Plutarkhos, *Moralia*, 17.140c.

³³ Homeros, *Odysseia*. çev. A. Erhat- A.Kadir (İstanbul: Can Yayınları, 2005) 10.239.

³⁴ Plutarkhos, *Moralia*, 13.139e.

“bir kadın giysilerini çıkardı mı utancını da çıkarmış olur” ifadesini, karanlığın her tür yozlaşmayı ve çirkinliği gizleyeceğine ilişkin deyiminin bir yanığı olduğunu ileri sürer ve bunun tam aksini savunur. Utanmanın eşlerin birbirlerine duydukları sevginin en büyük işareti olması gerektiği savıyla “erdemli bir kadın kıyafet yerine iffetini giyer” şekline dönüştürür.³⁵ Bu öğüdüyle geceleri bir kadının, erdemini, sevgisini ve kocasına karşı özel bağlılığını sergilemesi gerektiğini dile getirir. Böylelikle de yeni evliler arasındaki fiziksel çekimin sonucu olarak ortaya çıkan sevgiyi tartışmaya açar. Bu tutum cinsel ilişki üzerine ahlaki bir değer koyarak karı kocanın yatak odasını (*thalamos*) adeta kutsamış olur. Aynı şekilde yazar, “bir kadın rızası olmadığı halde onu kendisiyle birlikte olmaya zorlayan Philippos’a “*gitmeme izin verin, ışık söndükten sonra bütün kadınlar aynıdır*” cevabı verdiğini yazar.³⁶ Bu eşini aldatan çapkın erkeklere verilecek güzel bir cevaptır, fakat evli bir kadın özellikle ışık söndükten sonra sıradan kadınlarla aynı olmamalıdır; aksine bedeni kocasına görünür değilken iffeti, sadakati, itaati ve muhabbeti görünür olmalıdır. Bir başka yazısında yazar, “iyi bir kadın kocasına kendiliğinden cilve yapmamalıdır” ifadesiyle hem aşırı titiz bir ölçülülüğü hem de aşırı hafifmeşrepliği reddeder.³⁷ Ancak diğer yandan da kocasının cilvelerinden de kaçınmamalı, rahatsızlık duymamalı ve ama kendisi bu şeylere karışmamalıdır.³⁸ Bunların ilkinde hafiflik kokan utançtan mahrum şeyler, ikincisinde ise küstahlık vardır. Eşlerin aşırı ölçülülükle sefahat düşkünlerinkine fazla yakın bir tutum arasında bir yol bulmaları ve erkeğin sürekli “aynı kadımla hem eş hem de metresmiş (*hos gamete kai hos hetaira*) gibi ilişkide bulunamayacağını da önemle altını çizer.³⁹ Anlaşıldığı kadarıyla burada koşul kocanın ciddi ve ağırbaşlı bir karısı olmasına bağlıdır.

Türkçe çevirisine geçmeden önce eserin ithaf edildiği çiftten ve metinde geçen önemli tarihsel şahsiyetten söz etmek yerinde olacaktır. Plutarkhos, *Gelin ve Güveye Öğütler* başlıklı eserini Dionysos *thiasos*'unun⁴⁰ başındaki yakın dostu ve olasılıkla da Delphoi'da rahibe olan Flavia Clea'nın kızı Memmia Eurydike'ye hitap etmiştir.⁴¹ Adlarını açıkça verdiği bir kadın ve onun kocası için evliliğin kurallarını yazdığı bu eser yakın arkadaşlarından

³⁵ Herodotus, *Herodot Tarihi*. çev. M. Ökmen- A. Erhat (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991), 1.8; Plutarkhos, *Moralia*, 10.139c.

³⁶ Plutarkhos, *Moralia*, 46.144e-f.

³⁷ Plutarkhos, *Moralia*, 242b.

³⁸ Plutarkhos, *Moralia*, 18.140c.

³⁹ Plutarkhos, *Moralia*, 29.142a-c.

⁴⁰ Bu sözcük Yunan dininde tanrı Dionysos (Bakkhos) onuruna yapılan şenliklerde kurban sunan ve coşku içinde dans ederek, şarkı söyleyerek, bağırarak sokaklarda dolaşan insanlar topluluğunu tanımlar.

⁴¹ Plutarkhos, *Moralia*, 364e; 138a.

birinin oğlu olan Pollianus ve Eurydike'nin, Plutarkhos'un hem okurları hem de öğrencileri olduğu mektubun hitabından açıkça anlaşılmaktadır.⁴² Yazarın, *Erdemli Kadınlar ile İsis ile Osiris*'teki anlatımlarından anlaşılacağı üzere büyük olasılıkla eseri Eurydike'nin annesi olan Clea'ya ithaf etmişti. Eğitimli kadınların arkadaşlığından hoşlandığı anlaşılan yazarın kendi karısı Timoksena, günümüze ulaşamayan "Süslenme Üzerine" başlıklı bir kitap yazmıştır.⁴³ Böyle eğitimli kadınlar, Plutarkhos'un yazılarında sıklıkla kullandığı Yunan ve Latin tarihi ile edebiyatını tanımış ve anlamışlardır.⁴⁴

Khaironeia yakınındaki Delphoi'da konumlanan söz konusu din Plutarkhos'un yaşamını büyük ölçüde şekillendirmiş görünmektedir. Doğduğu kente yakın bu yerde Delphoi'daki Apollon Tapınağındaki iki daimi başrahipten biri olarak uzun yıllar mali ve dinsel sorumluluklar üstlenmiştir. Tapınaktaki iki daimi başrahipten biri olan Plutarkhos, Delphoi'daki bu konuma ilişkin devletin oyunlarının resmi düzenleyicisi (*agonothetes*) yani Pythia oyunlarının baş sorumlusu, Amphiktionlar Birliğinin başkanı, Boiotialıların yargııcı olmak gibi görevler üstlenmiş olduğundan söz etmektedir.⁴⁵ Flavia Clea ise kendisi gibi rahibe olan annesi Eurydike'nin onuruna Delphoi'a bir heykel adamıştır.⁴⁶ Eurydike'nin babasının adı bilinmez, ancak annesi Flavia Clea, adından da anlaşılacağı gibi, imparatorluk Yunanistan'ının büyük bir tapınağında zengin bir rahibenin kamusal görünürlüğü ve yüksek statüsünü görünür kılmaktadır. Güvey ilk üç adı Romalı olan Lucius Flavius Pollianus Aristion'dur. Plutarkhos, aynı paragrafta güveye Romalı, geline ise Yunan adıyla hitap etmeyi uygun görmüştür.⁴⁷ Bu tutum, yönetici sınıf kadınlara nazaran erkeklerin daha çok asimile edildiğini yansıtmaktadır.

Pollianus ve Eurydike'nin evliliği, Delphoi'deki en güçlü iki aileyi birleştirmiştir. Pollianus'un babası, Tithoralı⁴⁸ Soclarus da Plutarkhos'un arkadaşıydı. Plutarkhos Delphoi Apollon Tapınağının rahibi olduğu sırada, Soclarus *arkhon* ve *epimeletes* görevlerinde bulunmuştu. Soclarus, babası, kardeşi Agiasile birlikte Tithora'da imparator Nerva'nın onuruna bir heykel

⁴² Plutarkhos, *Moralia*, 138a.

⁴³ Pomeroy, Sarah. "Reflections on Plutarch, Advice to the Bride and Groom". *Plutarch's Advice to the Bride and Groom and A Consolation to His Wife*. Edit. S. B.Pomeroy. (Oxford: Oxford University Press, 1999), 34.

⁴⁴ William Harris, *Ancient Literacy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989), 275.

⁴⁵ Plutarkhos, *Moralia*, 785 c-d.

⁴⁶ G. W. Bowersock, "Some Persons in Plutarch's *Moralia*", *The Classical Quarterly*, Vol.15, NO 2 (Nov., 1965), 268.

⁴⁷ Plutarkhos, *Moralia*, 48.145a.

⁴⁸ Herodotos, *Herodot Tarihi* 8.32'de yazarın Tithorea dediği Tithora, erken Roma İmparatorluğu Dönemi'nin en zengin kentlerinden biriydi.

adamıştı. Akralarının Delphoi'daki faaliyetleri, ikinci yüzyılın sonuna kadar izlenebilir. Klasik Dönem Atina'sındaki hemcinsleri gibi kendileri tamamıyla ev idaresine dâhil olmadıkları için Plutarkhos'un döneminde kadınların ahlaki konulardaki çalışmaları okumaya ve yazmaya zamanları vardı. Ayrıca Eurydike bir köşede inzivaya çekilmeyerek akrabası olmayan Plutarkhos ile felsefe okumuş ve gelecekte kocası olacak Pollianus ile olasılıkla bu şekilde tanışmıştır.⁴⁹ Eurydike'nin kaç yaşında evlendiği bilinmese de hem felsefe eğitimi alması hem de kocasının onun öğretmeni olması son derece dikkat çekicidir. Eurydike ve Pollianus'un evliliğinden üç çocukları olmuştur: F. Soclarus, F. Caphis ve F. Clea.⁵⁰

Plutarkhos'un bu kısa eserinde örnekler verdiği ve aktarımlar yaptığı Yunan ve Latin edebiyatı, tarihi ve mitolojisinin ünlü şahsiyetleri şunlardır: Homeros, Herodotos, Solon, Platon, Sophokles, Euripides, Gorgias, Kyros, Pheidias, Sokrates, Philippos, Paris, Odysseus, Lysandros, Krates, Ksenokrates, Cato, Phoikon, Antipater, Metrodoros, Melanthios, Ksenophon, Leonidas, Hegetor, Scipio, Theagenes. Erkeklerin büyük çoğunluğu Yunanlı, üçü Romalı, Yunan tarihinin önemli bir figürü Pers kralı Kyros ile Yunan ve Roma destanından Troyalı Paris. Geçmişin on iki kadını isimlendirilir ve bir diğerrinin kimliği çıkarılabilir. Plutarkhos, Yunanlı Sappho, Penelope, Olympias, Helene, Theano, Hermione, Aglaonike, Gorgo, Timoklea ve MÖ 6.yüzyılda yaşayan kadın ozan Kleobulina; Romalı Claudia ve Cornelia ile kimliği açıklanmayan Thessalyalı bir kadını anar. Klasik Dönem'den on bir erkeğin adı sayılmasına karşın yalnızca Sparta kraliçesi Gorgo, Theano ve Timoklea olmak üzere Yunanlı üç kadından söz eder. Diğer kadınlar ya Arkaik ya da Helenistik dönemlerdendir. Bu çelişki, özellikle Atinalı kadınların görünmezliklerinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak eserleri Batı uygarlığını şekillendiren kitaplar arasında sayılan Plutarkhos'un ideal evli kadın konusundaki görüşünün, aile yaşamı ve kadın cinsiyetiyle olan ilişkisiyle tam bir uyum içinde olduğu görülür. Yazar, aşağıda çevirisi verilen metinden de anlaşılacağı üzere evliliğin ateşli bir savunucusu olmakla kalmaz, çeşitli tavsiyelerde bulunarak evlilik kurumuna verdiği önemi gösteren çok sayıda örnekler de sunar. Evliliğin yalnızca karı ve kocanın birlikte uyuması ya da gelecek nesilleri yaratmak anlamına gelmediğini, aksine gerçek anlamda "birlikte yaşamak" olduğunu savunur. Yazar, hanedan evliliklerini sadakatle anlatmakta ve bazen evliliği övmek adına baştan çıkarmaya bile karşı koymayarak karı ve koca arasında gelişen büyük sevgiyi anlatmıştır. Uyumlu bir evlilik ilişkisine büyük önem verdiği

⁴⁹ Pomeroy, "Reflections on Plutarch, Advice to the Bride and Groom", 85.

⁵⁰ Pomeroy, "Reflections on Plutarch, Advice to the Bride and Groom", 44.

için de birbirleriyle dostça iletişim içindeki karı koca arasında sekssiz evliliğin sevgisiz bir birliktelik olduğunu, hata kendilerini utanç ve korku ile bir takım hazlardan mahrum edenlerin zorla bir arada tutulan bir hayat yaşadıklarını dile getirmiştir. Bu nedenle aşk karşı konulmaz bir şekilde fiziksel çekicilik kadar karakter ve aklın yönetimine bırakılmalıdır. Evliliğin en sarsılmaz ilkesi olarak da karı kocanın birbirlerinin hayatlarına ve karakterlerine uyum sağlamak olduğunu savunur.

GELİN VE GÜVEYE ÖĞÜTLER*

138 Plutarkhos'tan Pollianos ve Eurdydike'ye...

Demeter rahibesinin atalardan kalan tanrısal ayini yapmasından sonra, zifaf odanıza çekildiğinizde ikinize de hitap eden faydalı ve geleneklere uygun bir konuşmanın ve lir eşliğinde söylenen düğün şarkısının (*prosodia*) evliliğinizi sağlamlaştıracağını düşünüyorum. Müzik olarak *aulos* ile “şahlanmış at” ezgisi çalınır; bu ezgi bir aygıra kırsrağın üzerine çıkma arzusu verir. Felsefede hayranlık uyandıran birçok güzel konu vardır, ancak hayatlarını paylaşmak üzere bir araya gelenler için hiçbiri evlilik konusundaki söylemlerden daha değerli değildir. Felsefenin bu söylemleri ömür boyu beraberliğe girenleri büyüler, onları birbirlerine karşı nazik ve cana yakın olmaya teşvik eder. Felsefe ortamında yetişmiş olanların sıklıkla duyduğu temel konuları kolay hatırlanması için kısa, özlü benzetmelerle şekillendireceğim ve bunu her ikinize ortak sahip olacağınız bir hediye olarak gönderiyorum. Aynı zamanda Musalar sizinle olsun ve Aphrodite sizi birleştireceğin diye dua ediyorum; zira onların görevi lyra ve kitharayı ayarlamaktan çok evdeki konuşma, uyum ve felsefe vasıtasıyla evliliği yönetmektir. Eskiler evlilikte memnuniyetin her şeyden çok onun sözlerine ihtiyaç duyduğunu bildiklerinden Hermes'i Aphrodite'nin yanına yakıştırdılar. Ayrıca evliler, birbirlerinin isteklerini kavga ederek ve çekişerek değil, rızayla gerçekleştireceğin diye Peitho (ikna tanrıçası) ve Kharitler (uyum ve güzellik tanrıcaları) de onların yanında bulunurlar.

1. Solon, gelinin güveyle yatağa girmeden önce bir parça Kydonia elması yemesini emreder. Böylece daha başlangıçta ağzından çıkan sesin tatlı ve uyumlu olmasını amaçlar sanırım.

2. Boiotia'da gelinin duvağı örtüldükten sonra başının üstüne kuşkonmazdan bir taç konur. Bu bitki en sert dikenlerden en tatlı meyve

* Kullanılan metin: Plutarch, *Moralia*. Vol. II. Superstition/with an English translation by Frank Cole Babbitt. Harvard University Press, MA, 2014 (LOEB).

vermektedir. Aynı şekilde gelin de ilk sert ve nahoş izlenimde kocasından sakınmayarak ve memnuniyetsizlik duymayarak onunla sakin ve tatlı bir hayat geçirecektir. Bir genç kız ile daha başlangıçta zorluklara katlanamayan erkekler, koruklar mayhoş olur diye olgun salkımları başkalarına bırakan insanlara benzerler. Tıpkı bir kez arı soktu diye bal toplamaktan vazgeçenler gibi, yeni evlenmiş pek çok kadın da aynı şekilde ilk deneyimlerinden dolayı kocalarından rahatsız olurlar.

3. Yeni evlenmiş insanlar özellikle başlarda anlaşmazlıklar ve uyuşmazlıklara dikkat etmelidirler. Başlangıçta sudan sebeplerle tıpkı ev halkının çanakları gibi kolayca kırılabilirler. Ancak bir zaman sonra birbirlerine kenetlenip sabit hale gelirler, o zaman artık ateş ve demirin bile onları zor ayırdığını görürler.

4. Ateş, nasıl ki saman, yabani tavşan kürkü veya sinirotu⁵¹ ile hızla tutuşur, ama aynı zamanda onu besleyebilecek şeylerin yokluğunda bir o kadar da çabuk sönerse; aynı bunun gibi, yeni evlilerde de aşk fiziksel çekicilik nedeniyle çabucak alevlenir. Ancak aşk, fiziksel çekiciliğin ötesinde karakter ve aklın kontrolüne geçmezse canlılığını sürdürülemez.

(139) 5. Zehirle balık tutmak her ne kadar kolay ve hızlı bir yol olsa da balığı yenilemez biçimde murdar eder. Aynı şekilde kocalarına gizlice aşk iksiri ve büyü yapan kadınlar, kocaları üzerinde kurdukları egemenliği haz ile elde ettiklerinden kendilerine ancak kalın kafalı ve aptal adamlar bulurlar. Kirke'nin ne yaptığı iksirlerin kendisine bir faydası dokundu ne de domuz ve eşeğe çevirdiği adamların: Ama birlikteyken ona sağduyu ve sevgiyle yaklaşmış olan Odysseus'a ise büyük bir aşkla bağlanmıştır.

6. Mantıklı adamlara kulak vermekten ziyade aptal adamlar üzerinde egemenlik kurmayı tercih eden kadınlar, yolu bilen adamları takip etmekten ziyade körlere kılavuzluk yapmak isteyen insanlara benzerler.

7. Kadınlar, kral eşi olan Pasiphae'nin bir boğaya âşık olduğuna inanmazlar. Ancak aynı kadınlar, köpekler ve keçiler gibi, ölçsüz ve zevk düşkünü olan adamları, ciddi ve akılselimi sahibi adamlara tercih eden birtakım başka kadınlar olduğunu da görürler.

8. Atlarının üzerine bir hamlede binemeyen gevşek insanlar, atlarına diz kırıp çömelmelerini öğretirler. Aynı şekilde soylu ve varlıklı kadınlarla evlenen adamlar kendilerine iyilik yapmazlar, aksine aşağı seviyede olanları daha iyi yöneteceklerini düşünerek onların gururunu kırarlar. Dizginleri

⁵¹ Plantago Crassifolia, ülkemizde de yetişen sinir otu ya da sinirli ot, kuru yaprakları çabuk tutuştuğu için antikçağda fitil yapmakta kullanılırdı.

kullanırken atının büyüklüğüne nasıl dikkat etmesi gerekirse insanın, karısının dizginini kullanırken de onun saygınlığına aynı şekilde dikkat etmesi gerekir.

9. Ay, güneşten uzaklaştığı zaman onu daha belirgin ve parlak görürüz, yakınlığı zaman ise kendini gizler ve görünmez olur. Tıpkı bunun gibi, ağırbaşlı kadın, kocası yanındayken görünür olmalı; kocası uzaktayken ise ev işleriyle uğraşarak kendini gizlemelidir.

10. Herodotos, “bir kadın giysilerini çıkardı mı utancını da çıkarmış olur” derken yanılıyordu.⁵² Bunun tam aksi doğrudur; erdemli bir kadın kıyafet yerine iffetini giyer; zira utanmak, eşlerin birbirlerine duydukları sevginin en büyük işaretidir.

11. Biri pes olan iki ses uyum içinde seslendirildiğinde nasıl bir şarkı meydana getirirse, aynı şekilde makul bir evde yapılan tüm davranışlar iki tarafın anlaşmasıyla gerçekleştirilir, ancak erkeğin önderliği ve seçimleri daha ağır basar.

12. Güneş, poyrazı yener.⁵³ Poyrazın şiddetli bir şekilde eserek paltosunu (*himation*) çıkarmaya uğraştığı bir adam, rüzgâr estikçe daha da çok örtünüp sarınmaya başladı. Ardından güneş sıcaklığıyla rüzgârı takip edince adam ısınmaya başladı, giderek daha çok ısındı ve sonunda yalnızca paltosunu değil, gömleğini de çıkardı. Bu pek çok kadının davranış şeklidir. Kocaları onları lüks ve savurgan hayattan mahrum bırakınca öfkelenerek kavga ederler, ancak sağduyuyla ikna edilirlse bu şeylerden sessizce vazgeçerek itidal sahibi olurlar.

13. Cato, kızlarının gözü önünde kendi karısını öpen adamı senatodan kovdu. Bu belki aşırı bir tutumdur. Eğer başkalarının yanında adamın karısını kucaklaması, okşaması ve sarılması ayıpsa bile –ki ayıptır–, başkalarının önünde hakaret etmek ve tartışmaktan daha da ayıp değildir; aynı şekilde kadına yakınlık ve memnuniyetini gizli yapıp, ikazı ve eleştirisini saklamaksızın belli etmesi ayıp değil midir?

14. Nasıl ki altın ve değerli taşlarla süslenmiş olmasına rağmen bir ayna dış görünüşü düzgün göstermedikçe hiçbir işe yaramazsa, aynı şekilde zengin bir kadın da kocasının hayatına ve karakterine uyum sağlamadıkça hiçbir işe yaramaz. Eğer aynada mutlu bir yüzün kasvetli bir yansıması varsa veya kaşları çatık ve kasvetli bir adamın neşeli bir yansıması görünüyorsa bu ayna kusurlu ve değersizdir. Tıpkı bunun gibi, bir kadının kocası şaka yaparken ve neşeliyken somurtması veya da kocası ciddiye gülmesi ve

⁵² Herodotos, *Herodot Tarihi*, I.8.

⁵³ Aisopos’un “Güneş ile Poyraz” masalı.

şakalar yapması uygunsuz ve hatalı bir davranıştır. Zira (140) bunlar kadının sevimsiz ve ihmalkâr olduğunu gösterir. Matematikçiler, çizgiler ve yüzeylerin kendi başlarına hareket etmediklerini, gövdeleriyle birlikte hareket ettiklerini söylerler. Aynı şekilde bir kadının da kendi duyguları olamaz, ancak kocasının ciddiyetini, neşesini, endişesini ve gülümsemesini paylaşır.

15. Toplum içinde birlikteyken eşlerini yemek yerken görmekten hiç hazzetmeyen adamlar, onlara tek başlarına yemek yemeği öğretirler. Aynı şekilde toplum içinde eşleriyle olmaktan mutlu olmayan veya birlikte eğlenip gülmeyen adamlar, onlara kocalarından ayrı kendi başlarına gizli zevkler bulmayı öğretmiş olurlar.

16. Pers krallarının yasal eşleri yemek yerken kocalarının yanında oturur ve onlarla birlikte yemek yerler. Ancak eğlenmek ve âlem yapmak istedikleri zaman yasal eşlerini odalarına gönderdikten sonra şarkıcı kadınları ve cariyeleri çağırırlar. Evli eşleriyle çapkınlıklarını ve sefahatlerini paylaşmayarak da doğrusunu yaparlar. Böylelikle nefesine hâkim olamayan ve ahlaksız bir adam özel hayatında bir cariye veya hizmetçi kıza karşı yanlış bir davranışta bulunduğu, karılarının öfkeye kapılıp canları sıkılmamış olur. Zira erkekler sarhoş sohbetlerini ve ölçsüz davranışlarını başka kadınlarla paylaşmalarını, kendi karılarına duydukları saygı olarak kabul ederler.

17. Musalara düşkün krallar sanatçı, bilgi seven krallar bilgin, spora düşkün krallar da pek çok sporcu yetiştirirler. Aynı şekilde, bedene düşkün adam kendisini güzelleştiren, zevk düşkünü ve edepsiz bir kadın yetiştirir. Erdem ve onur düşkünü bir adam ise namuslu ve edepli bir kadın yetiştirir.

18. Spartalı bir genç kıza koca seçimini yapıp yapmadığı sorulduğunda “hayır, ben onu değil, o beni seçecek” der. Gerçek bir hanımefendiye yakışan davranışın bu olduğu kanısındayım. Böyle şeyleri başlatacak kişi müstakbel kocaysa eğer kadın bunlardan kaçınmamalı ve rahatsızlık duymamalı ve kendisi bu şeylere karışmamalıdır. Zira bu edepsiz ve dik başlı bir kadının izleyeceği yoldur, diğeri ise kendini beğenmiş ve sevgisiz bir kadının izleyeceği yoldur.

19. Bir kadın kendi başına arkadaş edinmemelidir, ancak kocasının arkadaşlarından ikisi ortak olarak yararlanmalıdır. İlk ve en önemli arkadaşlarımız ise tanrılardır. Bu nedenle evli kadın, kocasının kabul ettiği ve saygı gösterdiği tanrılara ibadet etmelidir. Kendisini ilgilendirmeyen yabancı kültleri ve batıl inançları avlusundan kovmalıdır. Zira bir kadın tarafından gizli kapaklı icra edilen ayinleri tanrılardan hiçbiri sevmez.

20. Platon,⁵⁴ en zengin ve mutlu kentın “benim” ve “benim değil” ifadelerinin en az duyulduğu yer olduğunu söyler. Zira yurttaşlar buralarda önemli olan her Őeye mümkün olduğu kadar ortak mal gözüyle muamele yaparlar. Platon’un bahsettiği bu gibi ifadelerin çok daha fazlası evlilik kurumundan çıkarılmalıdır. Hekimler, vücudun sol tarafındaki vuruşun sağ tarafa da nakledildiğini söylerler. Bu nedenle kadının kocasının duygularını ve kocanın da kadının duygularını paylaşması güzel bir Şeydir. Tıpkı birbirine sarılmış iplerin birbirinden kuvvet olarak daha da güçlenmesi gibi, karşılıklı yapılan iyi niyetli paylaşımlarla her ikisi de tehlikeden korunabilirler. Zira doğa bizi bedenlerimiz vasıtasıyla birleştirir; çiftin türetilen her bir organından bir parça alması ve bunları birbirine harmanlamasıyla ikinize ait bir ocuk meydana gelir. Öyle ki bu çocuğun ne yalnızca kocaya ne de yalnızca kadına ait olduğu söylenebilir. Evlilikte, kaynakların kullanımında da birliktelik gerekir. Tüm kaynakların ortak bir havuzda karışık olarak bulunması gerekir. Bu havuz ikinize de aittir, yalnızca birinize ait değildir. Karışık ieimize, her ne kadar içinde şaraptan çok su olsa da “şarap” deriz; benzer bir Şekilde mal mülk ve parada kadının katkısı daha büyük olsa bile kocanın sayılmalıdır.

21. Helene zenginliğe, Paris ise zevke açık oldu. Odysseus bilgeydi, Penelope ise ihtiyatlı. İkinci çiftin mutlu ve imrenilen bir evliliği vardı. Diğer çiftin evliliği ise Yunanlılara (141) ve barbarlara Ilion felaketini getirdi.

22. Namuslu, zengin ve güzel karısını boşayan Romalı bir adam,⁵⁵ bu durumda dolaylı dostları tarafından eleştirilince ayakkabılarını çıkarıp göstererek Şöyle dedi: “Bu ayakkabı hem yeni hem de güzel, fakat beni nasıl rahatsız ettiğini kimse bilmez.” Bir kadın, çeyizine, ailesine veya güzelliğine güvenmemelidir, bunun yerine hoşsohbetiyle, uyumlu davranışıyla ve iyi niyetli tavrıyla kocasına kenetlenmelidir. Nasıl ki hekimler nedeni bilinen ateşten çok nedeni bilinmeyen ve yavaş yavaş yükselen ateşten korkarlarsa, aynı Şekilde karı ve kocanın günlük yaşamlarında fark edilmeyen sıkıntılı evlilik yaşamlarını bozarak ve tadını kaçırarak çok daha fazla olumsuz etki eder.

23. Kral Philippos, kendisine açık büyüsü yapmakla suçlanan Thessalyalı bir kadına açık oldu. Kraliçe Olympias⁵⁶ da bu kadının gücünü kontrol altına almak istedi. Kadın huzura geldiğinde güzel olduğu ve kralieyle sohbet ettiğinde sıradan ve dengesiz biri olmadığı anlaşılınca Olympias “bu iftiraları bir kenara bırakalım, sen kendin büyüye sahipsin”

⁵⁴ Platon, *Devlet*, 5. 462b.c.

⁵⁵ Plutarkhos, *Aemilius: Plutarch's Lives*. 5.

⁵⁶ Olympias, Makedonya kralı II.Philippos’un beşinci eşi ve Büyük İskender’in annesidir. M 317 yılında öldürülmüştür.

dedi.⁵⁷ Evli bir kadın ve yasal bir eş çeyizini, ailesini, büyüsünü, nakışlı giysisini⁵⁸ kendi içinde taşıyorsa yenilmezdir. Karakteri ve erdemi sayesinde kocasının aşkını kazanmayı başarır.

24. Bir başka vesileyle, saray erkânından genç bir adam, kötü üne sahip güzel bir kadınla evlendiğinde Olympias şöyle dedi: “Adamda hiç akıl yok, eğer olsaydı gözleriyle evlenmezdi”.⁵⁹ Gerçekten evlilikler gözlere güvenerek yapılmamalıdır, parmaklara güvenerek de yapılmamalıdır. Zira evliliğin kendisine ne kadar para getireceğini hesaplayan bir kadınla evlenen bir adam, birlikte nasıl bir hayat geçireceğini hesaba katamaz.

25. Sokrates gençlerin sık sık aynaya bakmalarını isterdi:⁶⁰ eğer çirkin iseler, çirkinliklerini erdemle ile güzelleştirsinler; eğer güzel iseler, güzelliklerini erdemsizlik ile lekelemesinler. Fazla güzel olmayan bir ev kadın aynayı her eline aldığı anda kendine “eğer ağırbaşlıysam, çirkinliğin ne önemi var” diye sormalıdır. Fazlasıyla güzel bir ev kadını ise “eğer güzel olduğum kadar iffetliysen, güzelliğin ne önemi var” diye sormalıdır. Zira fazla güzel olmayan bir kadın için güzellikten ziyade karakterinden dolayı sevilme bir onurdur.

26. Sicilya tiranı Dionysios,⁶¹ Lysandros’un kızlarına en pahalısından giysiler ve mücevherler gönderdi. Lysandros ise “bunlar kızlarımı süsleyecek olmalarından çok beni çirkinleştirir” diyerek armağanları almadı. Fakat Lysandros’tan önce Sophokles şunu demişti:⁶²

“Süs değil, ey zavallı adam! Yalnızca çirkinlik,
Senin aptal düşüncelerinin dışında görülen burada”.

Krates, “süs, süsleyen şeydir” demiştir. Bir kadını süsleyen şey onu daha ağırbaşlı yapar: ancak bu ne altın ne zümrüt ne de kırmızı elbisedir;

⁵⁷ *Oxyrhynchus Papyri* (Editit with Translations and Notes by B. P. Grenfell and A. S. Hunt 1914), IX 1176. London: 1919 Satyros’un *Euripides’in Yaşamı* eserinde Hypaspes’in karısı hakkında aynı hikâye birçok kez anlatılır.

⁵⁸ Tanrıça Aphrodite’nin büyüdü kemeri. Homeros. *İlyada*. çev. A. Erhat - A. Kadir (İstanbul: Can yayımları, 1993), 14.214.

⁵⁹ Phylarkhos’a göre (FGrH 81 F 21= Ath., 13. 609C), Olympias bu uyarıyı, Kıbrıslı Pantika’nın sarayında yaşayan Pythion’un oğlu Monimus’a yapmıştır.

⁶⁰ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* II. 33: “eğer güzel iseler, bu güzelliğe layık olsunlar; çirkin iseler, çirkinliklerini eğitimle gizlesinler.

⁶¹ Plutarkhos, *Lysandros* II; *Moralia* 190E, 229A. Aynı hikâye *Moralia*’da Arkhidamos için de anlatılır (218E).

⁶² Sophokles’in bilinmeyen bir oyunundan; Karşılaştırmamız August Nauck, *Tagicorum graecorum fragmenta* (1889) 310, Sophocles, no 762.

aksine ağırbaşlılık, disiplin ve alçakgönüllülük yolunda olduğunu göstermektedir.

27. Evlilik Tanrıçası Hera için kurban kesenler, kurban hayvanının safra kesesini diğer bölümleriyle birlikte kurban olarak sunmazlar; safra kesesi yerinden sökülerek sunağın yakınına bir yere atılır. Bu geleneği başlatan kişinin amacı evlilikte kin ve öfke olmaması gerektiğini üstü kapalı olarak vermektir. Ev kadınının huysuzluğu, tıpkı şarap gibi, faydalı ve keyifli olmalıdır; sarısabır ağacı gibi, acı ve zehirli olmamalıdır.

28. Platon, oldukça ağırkanlı, fakat olağanüstü bir karaktere sahip olan Ksenokrates'e⁶³ Kharitlere⁶⁴ kurban kesmesini öğütledi.⁶⁵ Kanımca, iffetli bir kadın da kocasıyla ilişkilerinde zarafete ihtiyaç duyar. Tıpkı Metrodoros'un söylediği gibi "iffetli kadın asla sinirlenmediğinden dolayı kocasıyla mutlu bir şekilde yaşayabilir." Basit zevkleri olan (142) kadının temizliği savsaklamaması ve kocasını seven kadının da kocasına dostluğunu esirgememesi gerekir. Kötü niyetlilik iyi bir kadının tavrını nahoş yapar; tertipsizlik de sade bir yaşamda aynı şeyi yapar.

29. Küstah ve ahlaksız görülme korkusuyla, kocasıyla birlikte gülüp ona şaka yapmaktan korkan bir kadın; saçlarına parfüm sürmüş gibi görünme korkusuyla yağ sürmeyen veya alılık sürmüş gibi görünme korkusuyla yıkanmayan bir kadın da ondan farksızdır. Sözcük seçimlerinde basitlik, darlık ve gösterişten kaçınan ozanlar ve hatiplerin dinleyicilerini konu, düzenleme ve karakter yoluyla etkiledikleri görürüz. Bu yüzden bir ev kadının da acayip ve şatafatlı şeylerin hepsinden sakınması ve onları onaylamaması gerekir (ki o bunları iyi yapar), günlük yaşamı ve karakteri sayesinde, kocasına zevk ve aynı zamanda memnuniyet verecek şekilde davranma becerisini geliştirir. Nitekim şayet bir kadın doğası gereği uzlaşmaz, zalim ve sevimsiz biriye kocası ona karşı anlayışlı olmalıdır. Antipater, Phokion'a onursuz ve yakışsız bir görev emretti. Phokion "Beni hem bir arkadaş hem de bir dalkavuk olarak kullanman mümkün değil,"⁶⁶ dedi. Aynı şekilde ciddi

⁶³ MÖ 339-314 yılları arasında Akademia'yı yöneten filozof. Çabuk sinirlenmemesiyle ünlüdür (Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* 4.6).

⁶⁴ Adları parlaklık, ışıltı, güzellik anlamına gelen *kharis* sözcüğünden gelen Kharitler göze hoş olanı simgeleyen tanrıçalardır. Aglaie, Euphrosyne, Thalia'da oluşan ve Hesiodos'un "Üç Güzeller" dediği tanrıçalar hem tanrıların hem de insanların yüreğine neşe ve sevinç serperler *Theog.* 907 vd.

⁶⁵ Plutarkhos, aynı öğüdü *Moralia*, 769 D ve Plutarkhos. *Marius: Plutarch's Lives*. II'de anlatır.

⁶⁶ Plutarkhos, bu hikâyeyi Plutarkhos, *Phokion: Plutarch's Lives* 30; Plutarkhos, *Agis: Plutarch's Lives* 2 ve *Moralia* 64 C, 188 F, 533 D'de anlatır.

ve ağırbaşlı bir karısı olan adam da “onu hem yasal karım hem de metresim olarak kullanmam mümkün değil,” sonucuna varmalıdır.

30. Eski bir geleneğe göre, Mısırlı kadınlar sandalet giymezlermiş,⁶⁷ böylelikle de günü evde geçirirlermiş. Bugün birçok kadının altın nakışlı sandaletlerini, bileziklerini, halhallerini, erguvan renkli giysilerini ve incilerini alırsanız onlar da evde duracaklardır.

31. Theano⁶⁸ bir defasında *himation*unu düzeltirken kolu göründü. Bunu gören bir adam “ne güzel bir kol” dedi. Bunun üzerine Theano “fakat kamu malı değil” diyerek cevap verdi. Ağırbaşlı bir kadının yalnızca kolu değil, aynı zamanda konuşması da kamu malı olmamalıdır. Konuşurken utançtan yoksun olmamalıdır ve dışarıda konuştuklarına dikkat etmelidir; zira konuşmasından duyguları, karakteri ve eğilimleri anlaşılabilir.

32. Pheidias, Elis'teki Aphrodite heykelini tanrıçanın bir ayağı kaplumbağanın üzerine basmış halde yapmıştı.⁶⁹ bu tasvir, kadın milletini evde tutmayı ve sükûneti korumayı temsil eder. Bir kadın yalnızca kocasıyla veya da kocası aracılığıyla konuşmalıdır; tıpkı bir *aulos* çalgıcısı gibi, bir başkasının diliyle daha etkileyici ses çıkarmaktan dolayı da kırılmamalıdır.

33. Zengin adamlar ve krallar, filozofları yüceltirlerken hem kendilerini hem de faydalarının dokunduğu kişileri yüceltmiş olurlar; zenginlere yaranmaya çalışan filozoflar ise zenginleri yüceltmedikleri gibi kendi değerlerini de alçaltırlar. Bu durum kadınlarda da vuku bulur. Kocalarına boyun eğerse kendilerini yüceltmiş olurlar; kocalarını yönetmeye kalkarlarsa eğer yönetmeye kalktıklarını daha kötü hale getirirler. Koca, karısını yönetmelidir fakat bu bir efendinin köleyi yönetmesi gibi değil, ruhun bedeni yönetmesi gibi olmalıdır. Yani koca, karısının duygularını paylaşmalıdır ve ona giderek artan bir şefkat göstermelidir. Kişi, onun zevklerinin ve arzularının kölesi olmadan bedenini sevebilir; kocanın bir kadını yönetmesi ve aynı zamanda ona zevk vermesi ve nezaket göstermesi mümkündür.

34. Filozoflar, üç tür birlik olduğunu söylerler: bir donanma veya ordu gibi farklı unsurların bir araya gelmesinden oluşan birlikler; bir ev veya gemi gibi samimi bir şekilde birbirine bağlı birlikler; her canlıda görüldüğü gibi

⁶⁷ Bu Mısır geleneği, Klasik Yunan geleneğinin tam aksidir (Herodotos, *Herodot Tarihi*, II.35; Sophokles, *Oidipus Kolonos'ta*. çev. N. Ataç. (Ankara: Maarif Vekâleti, 1941), 229.

⁶⁸ Filozof Pythagoras'ın karısıdır. Bu hikâye çok az bir farkla İskenderiyeli Klement tarafından da anlatılır (*Stromata* IV).

⁶⁹ Pausanias, *Description of Greece* / with an English translation by W. H. S. Jones, H. A. Ormerod -- 5.c. (Cambridge: Harvard University Press, 2004), VI.25.1; Karşılaştırınız Plutarkhos, *Moralia*, 381E.

diğerleriyle samimi bir şekilde kaynaşan birlikler. Birbirini seven evli bir çift arasındaki birlik son gruba girer; drahoma veya çocuk için yapılan evlilik birbirine bağlı birliğe örnektir; yalnızca aynı yatakta uyumayı seçenlerin evlilikleri ise farklı birimlerden oluşan birliklerdir ve bunları gerçekten yaşamlarını paylaşmak değil de yalnızca birlikte yaşamlar olarak değerlendirmek gerekir.⁷⁰ Bilim (143)adamlarına göre nasıl ki sınıfların karışımı bir bütün meydana getirirse, evli insanlar bedenleri, servetleri, dostları ve akrabalarıyla birlikte karşılıklı olarak kaynaşmalıdırlar. Romalı yasa yapıcılar⁷¹ karı ve kocanın birbirlerine armağan alıp vermelerini yasaklamıştı. Bunun nedeni paylaşımlarını engellemek değil, tam aksine paylaştıkları her şeyin ortak olduğu duygusunu yaratmaktı.

35. Libya'nın Leptis kentinde eski bir gelenek vardır; gelin, düğünün ertesi günü kayınvalidesine bir haber göndererek kendisine bir toprak çömlek göndermesini ister. Kayınvalidesi ise kendisinde toprak çömlek olmadığını söyleyerek vermez. Kayınvalidenin amacı, geline en başından itibaren kaynananın tavrının üvey ana tavrı olduğunu göstererek daha sonra meydana gelebilecek güçlüklerde üzülmesini veya öfkeye kapılmasını engellemektir. Gelin bu düşmanlığın farkına varmalı ve bunun nedenini ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Kayınvalidenin geline karşı kıskançlığının nedeni ise gelinin, oğlunun sevgisini kazanmasıdır. Bu durumu düzeltmenin gelin için tek yolu kocasının sevgisini özel olarak kazanmaktır; kocasının annesi ile olan bağlarını zayıflatmak veya sevgisini ortadan kaldırmak değil.

36. Annelerin, kendilerine yardım ettikleri gerekçesiyle oğullarını daha çok sevdikleri; babalar ise kendilerinin yardımına ihtiyaç duydukları gerekçesiyle kızlarını daha çok sevdikleri kabul edilir. Belki de karı ve koca birbirlerine duydukları saygı nedeniyle çocuklarından birini kendine yakın hissederek ona diğerlerinden daha fazla ilgi gösterir ve sever. Yine bir kadının kocasının ebeveynlerine kendi ebeveynlerinden daha fazla saygı ve ilgi göstermesinin ve incindiğinde kendi ebeveynlerinin yerine kocasının ebeveynlerine başvurmasının sebebi de belki budur. Güvendiğinin görülmesi sana güvenilmesine; sevdiğinin görülmesi de senin sevilme yol açar.

37. Kyros, ordusundaki Yunanlı generallerine eğer düşman naralar atarak saldırıya geçerse, onların sessiz kalmalarını; yok eğer düşman sessizce saldırıya geçerse, onların naralar atarak düşmana saldırmalarını emretti.⁷² Aklıselim sahibi kadınlar, kocaları öfkeliyken susar, fakat kocaları öfkelerini

⁷⁰ Bu pasajın anlamı Plutarkhos, *Moralia*'da *fragmenta incerta* başlığı altında bulunabilir.

⁷¹ Plutarkhos, *Moralia*, 265 E.

⁷² Ksenophon. *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*. çev. T. Gökçöl (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984. I.7.4 ve I.8.11.

içlerine atmışlar ise onlarla rahatlatıcı sözlerle konuşarak sakinleştirmeye çalışır.

38. Euripides, şarabın yanında eşlikçi olarak lir çalanları ayıplarken haklıydı.⁷³ Zira müzik, öfke ve kederi yatıştırmak amacıyla kullanılmalıdır; zaten zevk içinde olanlar daha çok rahatlamak için müziği kullanmamalıdır. Bu yüzden siz birazcık öfkelendiğinizde ayrı yataklarda yatarken, sırf zevk için birlikte yatmanızın yanlış olduğunu düşünmeniz gerekir; bunun yerine, bu tür rahatsızlıkların en iyi doktoru Aphrodite'yi yardıma çağırmalıdır. Ozan, Hera'ya şunları söylemesini öğretir:⁷⁴

“Son vereceğim inatçı kavgalarına,
Yatağa girip sevgiyle birleşmelerini sağlayacağım.”

39. Bir kadının kocasıyla ve kocanın da karısıyla her zaman ve her yerde bir çatışmaya girmekten kaçınması gereklidir; özellikle de yatak odasının mahremiyeti içinde bu konuya dikkat edilmelidir. Doğum sancısı çeken ve buna güçlkle katlanan bir kadın, kendisini yatağa yatırmaya çalışanlara şöyle dedi: “yatak, içindeyken yakalandığım bu rahatsızlık şimdi nasıl tedavi edebilir? Yatakta ortaya çıkan anlaşmazlıkları, hakaretleri ve kızgınlıkları başka bir yerde ve başka bir zamanda çözüme kavuşturmak kolay değildir.

40. Hermione,⁷⁵ “uğursuz kadınların ziyaretleri beni perişan etti”⁷⁶ derken gerçeği söylediği anlaşılır. Ancak perişan olma basit bir şekilde meydana gelmez. Koca ile yaşanan anlaşmazlıklar ve kıskançlıklar yalnızca kadının kapısını değil, fakat aynı zamanda bu tür kadınların kulaklarını da açar. Özellikle böyle bir durumda akıllı bir kadın, dedikodulara kulaklarını kapatır ve böylelikle yangına körükle gitmez ve de Philippos'un hikâyesini aklında tutar.⁷⁷ Philippos'un Yunanlılar kendisinden iyilik gördüklerini fakat kötülükle karşılık verdiklerini söyleyen bir arkadaşının yönlendirmesiyle öfkeye kapıldığı ve bunun üzerine “peki ya onlara kötü davranırsak ne olacak?” diye cevap verdiği söylenir. Aynı şekilde dedikoducu kadınlar da “sen onu sevip saymana rağmen kocan seni incitiyor” dediklerinde (144) bunun cevabı “ondan nefret edip onu üzsem ne olacak?” olmalıdır.

⁷³ Euripides, *Medea*, çev. A. Çokona. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014), 190; Ayrıca karşılaştığımız Plutarkhos, *Moralia*, 710 E.

⁷⁴ Homeros, *İlyada* XIV 205, 209.

⁷⁵ Sparta kralı Menelaus ile Helene'nin kızı.

⁷⁶ Euripides, “Hippolytus” *Children of Heracles. Hippolytus. Andromache.Hecuba, Andromakhe*, 930; Karşılaştığımız Hieronymus, *Adversus Iovinianum*, I. XLVIII.

⁷⁷ Plutarkhos, *Moralia*, 179 A ve 457.

41. Bir adam, uzun süren aramalar sonucunda kaçak kölesini gördü. Onu kovalamaya başladı, köle bir değirmene girdi. Bunun üzerine efendi “seni zaten başka nerede bulacaktım ki?” dedi.⁷⁸ Aynı şekilde boşanmaya karar veren kızgın ve kıskanç bir kadın da “rakibim beni nerede görmekten hoşlanır? Kocamla kavga edip yuvamı yıkmamdansa beni ne yapıyor olarak görmeli?” demelidir.

42. Atinalıların ekim yapılan üç kutsal toprağı vardır: birisi en eski ekim alanı olan Skiron’da; diğeri Raria’da ve sonucusu da Akropolis’in aşağısındaki Öküz Boyunduruğı (Bouzygios) denilen yerdir.⁷⁹ Fakat bütün ekimlerin en kutsalı, evlilikte çocukların doğrulması için yapılan ekimdir. Sophokles’in, Aphrodite’ye “bereketli Kytherialı” demesi ne güzeldir.⁸⁰ Karı ve koca özellikle bu konuda dinlerine bağlı olmalı, başkaları ile yasa dışı ve kutsal olmayan ilişkilerden kaçınmalı ve meyvelerinin yetişmesini istemedikleri, yetişirse de utanç duyacakları tarlalardan uzak durmalıdırlar.⁸¹

43. Hatip Gorgias, Olympia’da Yunanlılara uyum ile ilgili bir konuşma yaptığıında, Melanthios şunu dedi: “ Bu adam, daha özel hayatındaki üç kişiyi –kendisi, karısı ve hizmetçi kızı- ikna edemiyorken bize uyum ile ilgili ders mi veriyor?” Gorgias’ın hizmetçi kızla aşk yaşadığı ve karısının da bu kızı kıskandığı anlaşılıyordu. Kentte, agorada ve dostları arasında uyumlu ilgili ders vermeye çalışan birinin önce kendi evinde uyum olmalıdır. Çünkü kadınlar tarafından yapılan yanlışlar, kadınlara karşı yapılan yanlışlardan daha fazla görmezden gelinir.

44. Parfüm kokusunun kediyi allak bullak edip çıldırttığını söylerler. Şimdi parfüm kokusu kadınları da aynı şekilde çıldırtıp deliye döndürüyor olsaydı; kocaları da parfüm kullanmaktan kaçınmadıklarında anlık zevkleri uğruna karılarının acı çekmeleri ne korkunç bir şey olurdu. Fakat kadınları deli eden şey kocalarının parfümleri değil, başka kadınlarla olan ilişkileridir. Bu nedenle küçük zevkler uğruna eşlerinin acı çekmesine ve üzülmesine sebep olmak insafsızlıktır. Bundan dolayı karılara, bir kadınla yeni cinsel ilişkiye girmiş kişilere karşı, tıpkı arıcının sinirli ve saldırgan olduklarını

⁷⁸ Plutarkhos, *Moralia*, 188 A ve Plutarkhos, *Phokion: Plutarch’s Lives X*. Stobaios, LXXIV. 52.

⁷⁹ Skiron, Atina yakınında Eleusis’e giden yol üzerindedir; Raria Eleusis yakınında bir ovadır. Yunan mitolojisine göre, Yunanistan’da ilk yasaları yapanlardan biri olan *Bouzyges boyunduruğun ve toprak sürmenin efsanevi bulucusu olarak kabul edilir*.

⁸⁰ August Nauck, *Tagicorum graecorum fragmenta* (1889), 310, Sophocles, No.763.

⁸¹ Platon, *Yasalar* 830 A. “ Doğaya uygun olarak üreme amaçlı birleşmeye yanaşmayı, insan soyunu bile katletmemek için erkeklerden uzak durmayı, hiçbir zaman ektiğinin kendi kökünden yaratıcı olmayacak dağlara taşlara tohum ekmemeyi, ektiğinin büyümesini istemediğın dışı topraktan uzak durmayı öngören bu yasayı çıkarmanın bir yolu var (...).”

bildiği arılara davrandığı gibi davranmalıdır; bunun için de karınla yatağa girdiğinde başka bir ilişkinin kirinden arınmış ol.

45. Fillere yaklaşırken parlak, boğalara yaklaşırken de kırmızı kıyafetler giyilmez; bu hayvanlar özellikle bu renklere öfkelenirler. Bize anlatıldığı kadarıyla kaplanlar da davul sesinden deliye döner ve kendilerini parçalarlar. O halde, bu aynı zamanda erkekler için de geçerlidir; bazıları kırmızı ya da mor kıyafet görmeye, bazıları da davul ve zil sesi duymaya dayanamazlar. O halde kocalarını sinirlendirmekten ya da öfkelenmekten kaçınan, aksine sessizce ve sabırla onlara eşlik eden kadınlarda yanlış olan şey nedir?

46. Bir kadın rızası olmadığı halde onu kendisiyle birlikte olmaya zorlayan Philippos'a "gitmene izin verin, ışık söndükten sonra bütün kadınlar aynıdır" dedi. Bu eşini aldatan ve çapkın erkeklere verilecek güzel bir cevaptır, fakat evli bir kadın özellikle ışık söndükten sıradan kadınlarla aynı olmamalıdır; aksine bedeni kocasına görünür değilken iffeti, sadakati, itaati ve muhabbeti görünür olmalıdır.

47. Platon, yaşlıların gençlere karşı saygılı olmalarını ve bu şekilde gençlerin de yaşlılara karşı saygılı olacaklarını öğütledi. Ona göre, yaşlıların utanmaz olduğu yerde gençlerde saygı ve itaat gibi şeylerin görülmesi mümkün değildir. Bir koca bunu aklında tutmalı ve karısına gösterdiği saygıdan daha fazlasını başkasına göstermemelidir. Yatak odası, (145) karısının disiplin veya ahlaksızlık okuludur. Karısının yaşamasına yasak getirdiği zevkleri kendisi yaşayan bir adam, kendisinin teslim olduğu düşmanla karısının savaşmasını emreden adama benzer.

48. Eurydike, senden Timoksena'nın⁸² Arisylla'ya süs merakı ile ilgili yazdıklarını okumanı ve hatırlamanı rica ediyorum. Sana gelince Pollianos, senin başka konularda bu şeylere önem vermediğini; aksine karın senin yaldızlı kadehler, boyalı odalar ve katırların veya atların için süslü hamutlardan zevk aldığını görüyorsa onu savurganlık ve gösterişten uzak tutmayı boş yere bekleme. Şayet savurganlık adamın yaşantısında serbestçe dolaşıyorsa kadının yaşantısından kovulamaz.⁸³

Sen, Pollianos felsefe çalışacak olgunluğa sahipsin; senden felsefenin gösterdiklerini ve argümanlarını karakterini geliştirmek için kullanmanı rica ediyorum. Sana yardımı olabilecek kişilerle konuşup bunları tartış. Tıpkı bir arı gibi dört bir yandan sana faydalı şeyleri topla, beraberinde taşı, karınla

⁸² Plutarkhos'un adından başka hakkında hiçbir şey bilinmeyen karısı.

⁸³ Metinde "andronitis" ve "gynaikonitis" sözcükleri geçmektedir. Bu sözcüklerden ilki evde erkeklere ayrılan bölüm; selamlık ve ikincisi evin kadınlara ait bölümü; harem, demektir.

paylaş ve bu öğretilerden onun işine yarayacak sevdiği ve aşına olduğu konuları oturup onunla konuş. “Sen onun babası, o da senin ulu anan ve sen onun erkek kardeşisin”.⁸⁴ Bir adamın karısından duyacağı “sevgili kocam, sen benim rehberim ve filozofumsun; en güzel ve en kutsal derslerimin öğretmenisin” demesinden daha onur verici bir şey yoktur. Bu dersler öncelikle kadının acayip davranmasını engeller; geometriden anlayan bir kadın dans etmekten utanacaktır, Platon ve Ksenophon’un sözlerinin etkisi altındayken, büyüyle ilgili inanışlara yaşamında yer vermeyecektir. Bir cadı ayı yere indirmeye kalkıştığında, kendisi gibi astronomi dersleri almadıklarından dolayı tam ay tutulmalarını inceleyerek ayın ne zaman gölgede kalacağını hesaplayan ve böylelikle ayı kendi çabasıyla kaybettiğine inandıran Thessalyalı Hegetor’un kızı Aglaonike’yi⁸⁵ duymadıkları için bu tür şeylere inanan kadınların cehaletine ve aptallığına gülecektir.

Hiçbir kadının bir erkeğin işbirliği olmadan çocuk yapamayacağı söylenir. Rahimde, bazı enfeksiyonlardan kaynaklanan ve “köstebek” denilen şekilsiz ve sert kistler büyür; benzer yapıların kadınların aklında oluşmaması için büyük özen gösterilmelidir. Şayet kadınlar faydalı bilgiler almıyor ve düşünsel gelişmeleri kocalarıyla paylaşmıyorlarsa, akıllarında oluşmuş çok garip ve önemsiz düşünceler içinde bulurlar kendilerini.

Sen, Eurydike bilhassa güzel ve bilgece sözlerle konuşmaya çalış, bizimle geçirdiğin genç kızlığından beri öğrendiğin ifadeler her zaman dilinde olsun. Bu şekilde kocanı mutlu edecek ve başka kadınların hayranlığını kazanacaksın, çünkü bunlar seni kıymet biçilemeyecek şekilde süsleyecektir. Zengin bir kadının incileri ya da bir yabancının ipekleri yüksek bedeller ödeyerek alınabilir; fakat Theano’yu,⁸⁶ Kleobulina’yı,⁸⁷ Leonidas’ın karısı

⁸⁴ Homeros, *İlyada* VI.429: “Sen bana bir babasın, Hektor, /ulu anamsın benim, kardeşimsin, arkadaşısın sıcak döşeğimin.”

⁸⁵ Thessalyalı Hegemon ya da Hegator’un kızı olan Aglaonike ya da Aganike İÖ 3. Yüzyılda yaşamış ilk kadın gökbilimcidir (Plutarkhos, *Moralia*, 416F-417A; Rhodoslu Apollonios, *Scholion Argonautica* 4.59). Antikçağda Theselyalı Kadınların ayı yeryüzüne indirme gücü olduğuna dair yaygın bir inanış vardı Platon. “Gorgias”, *Diyaloglar*. çev. T. Aktürel. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 513a; Aristophanes, *Bulutlar*, çev. A. S. Delilbaşı (İstanbul: Maarif Kitabevi, 1957) 749.

⁸⁶ Pythagoras’ın önce öğrencisi sonra karısı olan Theano İÖ 600-550 yılları arasında yaşamış matematik, tıp ve etikle ilgilenmiş kadın bilimcidir. Aynı zamanda “kocasıyla yatağa giren kadının çamaşırlarıyla birlikte utanmayı da çıkarıp atmasını, kalkınca da bunları yeniden giyinmesini” salık veren sözüyle de tanınır (Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Pythagoras 43).

⁸⁷ Rhodos, Lindoslu Keobulos’un kızıdır. Keobulos “genç kadınlar, genç adamlar gibi eğitilmelidir” der. Bu sözü edebilen bir babanın kızı olan Keobulina/Kleobuline İÖ 550’li yıllarda heksametre ölçüsüyle yazdığı şiirleriyle tanınmış bir kadın ozandır (Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Kleobulos 6; Aristoteles, *Retorik*. çev.

Gorgo'yu,⁸⁸ Theagenes'in kız kardeşi Timokleia'yı,⁸⁹ Claudia'yı⁹⁰ ve Scipio'nun kızı Cornelia'yı⁹¹, hayranlık uyandıran ve nam salmış diğer birçok kadını süsleyen süsler para ile satın alınmaz. Sen bunları ücretsiz giyebilir ve bunlarla kendini süsleyebilirsin, aynı zamanda onurlu ve mutlu bir hayat yaşayabilirsin. Şayet Sappho, zengin bir kadın için yazdığı güzel (146)

“Unutulup gideceksin ölünce,
Pieria'nın güllerinden⁹²
Bir şey düşmemiş payına.”

şiiriyle gurur duyuyorsa, sen de güllerde payın olamayacaksa da asıl Musaların taşıdığı ve eğitim ile felsefeye düşkün insanlara verdikleri meyvelerde payın olursa, kendinle gurur duyup yüce düşüncelere sahip olmayacak mısın?

KAYNAKÇA

- Aristophanes. *Bulutlar*. çev. A. S. Delilbaşı. İstanbul: Maarif Kitabevi, 1957.
- Aristoteles. *Retorik*. çev. M. H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Athenaios. *The Deipnosophistis*. With and English translation by C. B. Gulick, vol. I-VII. Cambridge, Mass.-London: The Loeb Classical Library, 1927- 1999.
- Blundell, Susan. *Women Ancient Greece*. Cambridge: Harvard University Press MA, 1995.
- Bowersock, G. W. “Some Persons in Plutarch's Moralia”, *The Classical Quarterly*, Vol.15, NO 2 (Nov., 1965), 267-270.
- Crook, J.A. *Law and Life of Rome 90 B.C.-A.D.212*. Ithaca NY: Cornell University Press, 1984.

M. H. Doğan. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018) III.ii.12 1406b ve Aristoteles, *Poetika*. çev. İ. Tunalı. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010) 1458a 24. Kleobulina'dan söz eder.

⁸⁸ Herodotus, *Herodot Tarihi*. çev. M. Ökmen- A. Erhat (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991²). VII.239. Sparta kralı Kleomenes'in kızı ve Leonidas'ın karısıdır.

⁸⁹ Plutarkhos. *İskender-Sezar*. çev. İ. Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015). XII. Cesareti ve zekâsıyla İskender'i kendine hayran bırakan Thebaili soylu ve kibar kadın.

⁹⁰ Titus Livius, *Ab Urba Condita* (Oxford: Clerandon Press, 1917) XXIX. 14. Pessinus'ta Kybele'yi temsil eden Karataş Roma'ya getirildiğinde Ostia limanındaki karşılayanların başında kadın olarak Vesta'nın en soylu rahibesi Claudia Quinta vardır. Gemi, Tiber Irmağında yol alırken karaya oturunca Claudia belindeki kuşağı çözmüş, geminin pruvasına bağlamış ve şöyle bir çekmiş; o anda aniden çıkan bir rüzgârın da yardımıyla gemi kayar gibi yoluna devam etmiş.

⁹¹ Cornelia daha ziyade “siz benim mücevherlerimsiniz” dediği ve tarihe “Gracchus Kardeşler” olarak geçen Tiberius ve Gaius'un anneleri olarak tanınmaktadır.

⁹² Thessalya bölgesindeki Pieria Dağları. Efsaneye göre bu dağlarda Zeus dokuz gece yatmış ve Mnemosyne de dokuz Musaları doğurmuştur.

- Diogenes Laertios. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. C. Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Euripides. "Hippolytus" *Children of Heracles. Hippolytus. Andromache. Hecuba*, D.Kovacs (ed.), Vol. XII. Cambridge- London: Harvard University Press, 1999.
- Euripides. *Medea*, çev. A. Çokona. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.
- Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. çev. H. Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Harris, William. *Ancient Literacy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989.
- Herodotus. *Herodot Tarihi*. çev. M. Ökmen- A. Erhat. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991².
- Hesiodos. *Theogonia, Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. çev. S.Eyüboğlu - A. Erhat. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977.
- Homeros. *İlyada*. çev. A. Erhat - A. Kadir. İstanbul: Can yayınları, 1993.
- Homeros. *Odysssea*. çev. A. Erhat- A.Kadir. İstanbul:Can Yayınları, 2005.
- Graves, Robert. *Yunan Mitleri*. çev. U. Akpur. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Ksenophon. *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*. çev. T. Gökçöl (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984.
- Ksenophon. *Şölen ve Sokrates'in Savunması*, çev. H. Örs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1962.
- Nauck, August. *Tagicorum graecorum fragmenta*. Erişim Tarihi 10.10.2018). <https://archive.org/details/tragicorumgraeco00naucuoft/page/n>.
- Oxyrhynchus Papyri IX. Editit with Translations and Notes by B. P. Grenfell and A. S. Hunt London: 1919.
- Patterson, Cynthia. "Marriage and the Married Woman in Athenian Law" *Women's History and Ancient History*, Ed. S.B. Pomeroy. 48-72.University of North Carolina Press, 1991.
- Pausanias, *Description of Greece / with an English translation by W. H. S. Jones, H. A. Ormerod -- 5.c.* Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- Platon. *Devlet*. çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Platon. "Gorgias", *Diyaloglar*. çev. T. Aktürel. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Platon. "Menon", *Diyaloglar*. çev. T. Aktürel. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.
- Platon. *Şölen: Sevgi Üstüne*. çev. A. Erhat- S. Eyüboğlu. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1958.
- Platon. *Yasalar*. çev. C. Şentuna- S. Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1998.
- Plutarkhos. *Agis: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. London-New York: LOEB, 1959.
- Plutarkhos, *Aemilius: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. London- New York: LOEB, 1959.

- Plutarkhos. *İsis ve Osiris*. çev. M. Tuncer. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2006.
- Plutarkhos. *İskender-Sezar*. çev. İ. Çokona (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.
- Plutarkhos. *Lysandros: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. London- New York: LOEB, 1959.
- Plutarkhos. *Marius: Plutarch's Lives*. With an English translation by B.Perrin, v. I-XI. London-New York: LOEB, 1959.
- Plutarkhos. *Moralia*. Vol. II. Superstition/with an English translation by Frank Cole Babbitt. Cambridge MA: Harvard University Press, 2014.
- Plutarkhos, *Moralia: Roman Questions*, Trans. F. C. Babbitt, Vol. IV. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936.
- Plutarkhos. *Phokion: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. London- New York: Harvard University Press, 1959.
- Plutarkhos. *Themistokles: Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin, v. I-XI. London- New York: Harvard University Press, 1959.
- Pomeroy, Sarah. "Reflections on Plutarch, Advice to the Bride and Groom". *Plutarch's Advice to the Bride and Groom and A Consolation to His Wife*. Edit. S. B. Pomeroy. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Pomeroy, Sarah. *Women in Hellenistic Egypt from Alexander to Cleopatra*. New York: Schocken Books, 1984.
- Simonides. R. M. Frazer, "Three Notes on Semonides 7". *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 29, Fasc. 2 (1976):181-184.
- Sophokles. *Oidipus Kolonos'ta*. çev. N. Ataç. Ankara: Maarif Vekaleti, 1941.
- Titus Livius. *Ab Urba Condita*. Oxford: Clerandon Press, 1917.

